

OMMAVIY MAKTABDA INKLYUZIV TA'LIMNI TASHKIL ETISH USULLARI

Saidakbarova Gulnora Botirovna

saidguli8880@gmail.com

Maxsus pedagogika (Surdopedagogika) yonalishi 1 - bosqich magistranti,

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etish usullari ko'rib chiqiladi. Inklyuziv ta'lim jarayonining nazariy va amaliy asoslari, maxsus ta'limga ehtiyoji bo'lgan o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish usullari va pedagoglarning roliga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur maqola orqali inklyuziv ta'limda qo'llaniladigan metodikalar, turli xil texnologiyalar hamda ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishda innovatsion yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarning huquqlarini ta'minlash va ularning imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan strategiyalar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, Ommaviy maktab, Maxsus ta'limga ehtiyoj, Pedagogik yondashuvlar, Innovatsion metodikalar, Ijtimoiy-psixologik muhit, Ta'limda tenglik*

Kirish qismi: Bugungi globallashuv davrida jamiyat oldida turli xil ijtimoiy qatlamlarga mansub bo'lgan insonlarning huquq va imkoniyatlarini ta'minlash masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu jumladan, ta'lim sohasida inklyuzivlik tamoyillarini joriy etish butun dunyoda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim nafaqat o'quv jarayonida nogironligi bor yoki maxsus ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalarning huquqlarini himoya qilish, balki ularni jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida qabul qilishga zamin yaratishdir.

O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'limni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilib, davlat dasturlari va qonun hujjatlari qabul qilinmoqda. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi qonun hamda "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash" dasturlari inklyuziv ta'limning huquqiy asoslarini belgilab bermoqda. Ammo ushbu tizimni ommaviy maktablarda samarali tashkil etish uchun nazariy va amaliy yechimlarni ishlab chiqish,

pedagoglarning malakasini oshirish hamda ta'lim jarayonida maxsus texnologiyalarni qo'llash zarur. Ushbu maqolada ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etish usullari, bu jarayonning qiyinchiliklari va ularga yechim bo'luvchi metodik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Asosiy qism: Inklyuziv ta'lim — bu ta'lim tizimining barcha qatnashchilariga, ularning imkoniyatlaridan qat'i nazar, teng sharoit yaratishga qaratilgan yondashuvdir. Ushbu ta'lim modeli har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olgan holda, ularga mos sharoitlarni taklif etadi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim bolalarda nafaqat akademik, balki ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga ham katta hissa qo'shadi. Shuningdek, bu jarayon boshqa o'quvchilarda ham bag'rikenglik va jamiyatdagi xilma-xillikka nisbatan hurmatni shakllantiradi.

Ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun quyidagi shart-sharoitlar muhimdir. Maktab binolari va infratuzilmasi nogironligi bor bolalarga moslashtirilishi lozim. Bu, masalan, panduslar, liftlar va maxsus sinfxonalarning mavjudligini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Pedagoglar maxsus ta'lim usullaridan xabardor bo'lishi va maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash uchun malaka oshirishi kerak. Har bir bolaning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim dasturini ishlab chiqish muhim. Ota-onalar va jamiyatda inklyuziv ta'limning ahamiyatini tushuntirish hamda bu jarayonga ularni faol jalb qilish talab etiladi.

Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli tashkil qilish uchun quyidagi metodikalardan foydalanish tavsiya etiladi. Guruhda ishlash bolalarning ijtimoiylashuviga yordam beradi va o'quvchilarning bir-biriga yordam berishiga zamin yaratadi. Har bir o'quvchining qobiliyat va ehtiyojlariga mos individual yondashuvni qo'llash kerak. Elektron o'quv materiallari va maxsus dasturiy vositalardan foydalanish bolalarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Nogironligi bo'lgan bolalar bilan boshqa bolalarni birgalikda ta'lim jarayoniga jalb qilish, ular o'rtasida o'zaro hamkorlikni kuchaytiradi.

Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagoglarning roli juda muhimdir. Pedagoglar nafaqat dars o'tuvchi, balki psixolog va ko'makchi sifatida ham faoliyat yuritadi. Shu sababli, ularga maxsus treninglar tashkil etish, psixologik

tayyorgarlikni oshirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o'rgatish zarur. Inklyuziv ta'limni amalga oshirish jarayonida quyidagi qiyinchiliklar uchraydi:

- Pedagogik kadrlarning yetishmasligi yoki ularning maxsus malakasizligi.
- Jamiyatda inklyuziv ta'limga bo'lgan qarshilik yoki noto'g'ri tushunchalar.
- Moliyaviy va moddiy-texnik resurslarning cheklanganligi.

Mazkur qiyinchiliklarni hal qilish uchun davlat siyosatini takomillashtirish, mahalliy va xalqaro grantlarni jalb qilish hamda jamiyatda targ'ibot-tushuntirish ishlarini olib borish tavsiya etiladi.

Yuqoridagi yondashuvlar orqali inklyuziv ta'limni ommaviy maktablarda samarali tashkil etish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki jamiyatda bag'rikenglik va adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tahlil qismi: Inklyuziv ta'limni ommaviy maktablarda joriy etish jarayonini tahlil qilishda bir nechta muhim jihatlar ko'zga tashlanadi.

Ko'plab ommaviy maktablar inklyuziv ta'limni joriy qilish uchun zarur bo'lgan jismoniy va texnologik imkoniyatlarga ega emas. Nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus sinfxonalar, o'quv uskunalari yoki o'quv materiallari yetarli darajada ta'minlanmagan. Bu holat infratuzilmani modernizatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish, jumladan, maxsus dasturiy ta'minotlar va o'quv vositalarini xarid qilish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ko'pgina ommaviy maktab o'qituvchilari maxsus ta'limga ehtiyoji bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda yetarli malakaga ega emas. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun pedagoglarning metodik va psixologik tayyorgarligi muhimdir. Bu esa doimiy ravishda treninglar o'tkazish, malaka oshirish kurslarini tashkil etish zaruratini keltirib chiqaradi.

Maktab muhitining o'quvchilar uchun inklyuziv bo'lishi katta ahamiyatga ega. Ammo ko'p hollarda o'quvchilar o'rtasidagi tenglik va bag'rikenglikni ta'minlashda qiyinchiliklar kuzatiladi. Jamiyatning inklyuziv ta'limga tayyor emasligi yoki noto'g'ri tushunchalarga ega

bo'lishi ham ushbu jarayonga to'sqinlik qilmoqda. Bu borada ota-onalar va mahalla faollari bilan hamkorlikda ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni olib borish muhimdir.

Moliyaviy resurslarning yetishmasligi, ta'lim tizimida davlat tomonidan ajratilgan mablag'larning yetarli emasligi inklyuziv ta'limning keng ko'lamda amalga oshirilishiga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan qonun va qarorlarning ijrosi ko'p hollarda sust amalga oshirilmoqda.

Ba'zi maktablarda inklyuziv ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlardan foydalanilmaydi. Masalan, differensial yondashuv yoki kolaborativ o'qitish metodlari keng joriy etilmagan. Bu esa o'quv jarayonini barcha uchun teng samaradorlik bilan tashkil etishga to'sqinlik qiladi. Yuqoridagi tahlil shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni ommaviy maktablarda to'liq amalga oshirish uchun infratuzilmani yangilash, pedagogik kadrlarni tayyorlash, ijtimoiy ongini oshirish va moliyaviy ko'makni kuchaytirish zarur.

Inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi barcha o'quvchilarga teng imkoniyat yaratish va ta'lim jarayonini barcha uchun samarali tashkil etishdir. Tahlil shuni ko'rsatadiki, ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etishda muhim omillar quyidagilar hisoblanadi. Ta'lim muassasalari nogironligi bo'lgan o'quvchilar ehtiyojlariga moslashtirilgan bo'lishi lozim. Maxsus texnologik vositalarni joriy etish jarayonni ancha yengillashtiradi. Maxsus ta'lim yondashuvlari bo'yicha o'qituvchilarning malakasini oshirish orqali ta'lim jarayonining sifatini oshirish mumkin. O'quvchilar, ota-onalar va jamiyat a'zolarida bag'rikenglik va tenglik g'oyalarini targ'ib qilish, inklyuzivlikka ijobiy munosabatni shakllantirish muhimdir. Davlat va mahalliy hukumatlar tomonidan moliyaviy yordamni ko'paytirish, inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan qonun va dasturlarni kuchaytirish zarur. O'quv jarayonini barcha uchun qiziqarli va samarali qilish maqsadida yangi metodikalarni qo'llash talab etiladi.

Xulosa qismi: Ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning asosiy maqsadi maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun teng sharoitlarni yaratish va ta'lim jarayonida ularning faol ishtirokini ta'minlashdan iboratdir. Inklyuziv ta'lim nafaqat o'quvchilarning bilim olish huquqlarini ro'yobga chiqaradi, balki jamiyatda bag'rikenglik va ijtimoiy uyg'unlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ko'plab ommaviy maktablar jismoniy imkoniyati cheklangan bolalar uchun moslashtirilmagan. Bu holatni bartaraf etish uchun maktab binolarini modernizatsiya qilish, panduslar, liftlar, maxsus sinfxonalar va texnik vositalar bilan ta'minlash zarur.

Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli tashkil etishda o'qituvchilarning maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Bu esa pedagoglarni maxsus o'quv kurslari va treninglarda ishtirokini ta'minlashni talab qiladi.

Differensial va individual yondashuvlarni qo'llash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshiradi. Guruhiy ishlar, loyiha asosidagi o'qitish va boshqa ilg'or metodlarni keng joriy etish kerak.

Ota-onalar va jamiyatni inklyuziv ta'limning ahamiyati haqida xabardor qilish, bolalar va kattalar o'rtasida bag'rikenglikni targ'ib qilish, nogironligi bo'lgan bolalarga ijobiy munosabat shakllantirish zarur.

Davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash, shuningdek, xalqaro grantlar va xususiy homiylik loyihalarini jalb qilish orqali maktablarni zamonaviy vositalar bilan ta'minlash masalalariga e'tibor qaratilishi kerak. Xulosa qilib aytganda, ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etish davlat, jamiyat va ta'lim muassasalarining birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi. Bu nafaqat maxsus ehtiyojli o'quvchilarning huquqlarini himoya qiladi, balki barcha bolalar uchun ijtimoiylashuv, tenglik va farovonlik tamoyillarini rivojlantiradi. Inklyuziv ta'limning to'liq joriy etilishi natijasida jamiyatda bag'rikenglik, o'zaro hurmat va ijtimoiy barqarorlik yanada mustahkamlanadi. Shu boisdan, inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish strategik ahamiyatga ega bo'lib, kelajak avlodning ijtimoiy farovonligi uchun zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Qodirova F.U va boshqalar. Surdopedagogika /Darlik. – Chirchiq: “Osiyo tur”, 2024.- 272 b.
2. Maxsus pedagogika (Darslik). —T.: «Fan va texnologiya», 2014,368 bet.
3. Rahmanova V.S. Maxsus pedagogika (mutaxassislikka kirish). T.: G'.G'ulom. 2005 y.

4. Aziza Murtazoyevna Nematova. ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARGA PEDAGOGIK PSIXOLOGIK YONDASHUV. (2025). *Yangi O'zbekistonda Tabiiy Va Ijtimoiy-Gumanitar Fanlar Respublika Ilmiy Amaliy Konferensiyasi*, 3(1), 22-25.

<https://universalpublishings.com/index.php/gumanitar/article/view/9299>

5. M.R.Abdullayeva and others. Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity // *Journal Power System Technology* ISSN: 1000- 3673, V 48, Issue 4. 2024/12. Pages 3325-3334

6. Ботирова, Дилафрўз Бозоровна. "ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ИЖТИМОИЙ ФАОЛЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 31.2 (2024): 3-8.

7. Abdullaeva, Shoirra, et al. "Enlightenment Awakening as a Guarantee of a Stable Society." *SPAST Abstracts* 2.02 (2023).

8. Ботирова Д. Б. Олий таълим муассасалари талабаларида ижтимоий фаолликни ривожлантиришнинг психологик хусусиятлари // *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*. – 2022. – №. Special Issue 1. – С. 21-25.